

THE UNKNOWN EPISTOLARY INHERITANCE OF IVAN BOBERSKIY

These article entrees first in a scientific appeal the unknown before letters of theorist of Ukrainian athletic movement Ivan Boberskiy, in which he appears, besides other, yet and as nationally conscious intellectual person. His vision of physical culture and «sokil» motion in Western Ukraine is exposed und also; problems of their distribution and popularization in the environment of ukrainian and ways of solving such problems. Attention on his is paid poet of view in relation to maintenance of «sokil» movement.

Key words: «rukhanka», «sokil», athletic motion, Ukrainians.

До редакції надійшла 1.10.2013.

УДК 271.2(477)«19/20»

© Оксана Ластовська
(Київ)

ПЕРІОДИЗАЦІЯ СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З ІСТОРІЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ І ЧЕРНЕЦТВА В УКРАЇНІ

У роботі досліджується проблема періодизації історіографічного процесу в питанні вивчення історії Православної церкви і чернецтва в Україні за період існування незалежності. Акцентовано увагу на найбільш ключових моментах розвитку історичної науки.

Ключові слова: Православна церква, монастирі, чернецтво, періодизація, історіографія, історіографічний процес, наукова інфраструктура.

Наука розвивається відповідно до існуючої реальності. Тому на неї має вплив розвиток самого суспільства і тих змін, що у ньому відбуваються. Це і є основною підставою, від якої варто відштовхуватися у питанні про періодизацію будь-якого етапу вивчення історії, і зокрема – монастирів Православної церкви в Україні.

Як правило, для більшості сучасних досліджень з історії Православної церкви питання щодо сучасної періодизації досить чітко вкладається в межу, пов'язану з 1991 р. Логіка цього, звичайно, цілком очевидна. Вона визначена одразу двома подіями: 24 серпня 1991 р. – день проголошення незалежності України Верховною Радою України та 1 грудня 1991 р. – день проведення Всеукраїнського референдуму і підтвердження на ньому юридичної сили Акту про проголошення незалежності.

Але основа для такого кардинального повороту була закладена раніше. Адже для зміни ідеології та поглядів на загальносуспільному рівні в першу чергу повинне бути готове саме суспільство, а не тільки окрема особистість. Подібні ж процеси мають досить довгий інкубаційний період.

На сьогодні обґрунтування періодизації історіографічного процесу у сфері вивчення історії Православної церкви є поодинокими прикладами і то, досить часто, не завжди в достатній мірі обґрунтованими.

Найбільш вагому спробу осмислити цей процес представила відома сучасна дослідниця А. Киридон у 2011 р., яка спиралася у своїх роздумах на комплекс досліджень, присвячених взаємовідносинам церкви і держави у 1917–1930-х роках [9]. З її точки зору історіографічний процес останніх десятиліть необхідно розділити на наступні етапи:

1) кінець 1980-х–1991 рр. як період «накопичення знань» і переосмислення підходів до проблеми;

2) 1991–1995 рр. як період початку активної розробки проблеми і появи значної кількості публікацій та запровадження в науковий обіг широкої фактологічної бази;

3) 1995–1999 рр. – період «затухання» сплеску публікацій як державно-церковної проблематики, так і з інших проблем з історії України;

4) 1999–2004 рр. як період піднесення у розробці державно-церковної проблематики;

5) від 2004 р. до сьогодні як «новий» етап, для якого «спостерігається, з одного боку, накопичення певного фактичного матеріалу й усталення оціночних позицій..., з іншого боку, починається пошук нових методологічних підходів, інструментарію, аргументації» [9, с. 286–287].

Слід наголосити, що концептуальний підхід А. Киридон має значний теоретичний

потенціал, якщо не зводити роздуми дослідниці лише до визначення історіографічних періодів. Тут ми спостерігаємо чи не вперше спробу глибинного аналізу як розвитку української історичної науки у сфері церковно-державних відносин, так і її стану та перспектив. Водночас цю публікацію необхідно розцінювати і як запрошення до дискусії з даної проблеми. Тим більше, що будь-яка авторська періодизація має безумовно суб'єктивний характер. Вироблення ж загальноприйнятної позиції потребує широкої наукової дискусії. Крім того, слід враховувати, що особливість періодизації розвитку історичної науки полягає у її тісній залежності від суспільних процесів.

З моєї точки зору, можна запропонувати дещо іншу періодизацію українського історіографічного процесу у вивченні історії Церкви (хоча з багатьма позиціями А. Киридон неможливо не погодитися і не підтримати):

1-й період – 1988–1994 рр. – концептуальний.

2-й період – 1994–2000 рр. – інституційний.

3-й період – 2000–2009 рр. – дискусійно-рефлексійний.

4-й період – від 2009 р. – модернізаційний.

Кожен з цих періодів, звичайно, має свої особливості і характеризується пошуком нових форм і методів у дослідженні історії Церкви. В одній із сучасних праць зауважується, що «...періодизація історії країни – це своєрідна систематизація усіх існуючих проблем її розвитку в просторі і часі на основі прийнятих автором методик для їх розв'язання. Отже, в основі періодизації – просторово-часова вісь координаті етапів історії країни, зміна їх параметрів та відображений у назвах періодів варіант методу дослідження» [2, с. 22]. В цілому з таким розумінням погодитися можна, але слід зауважити, що будь-яка періодизація не має універсального характеру. Вона завжди супроводжується по-перше, суб'єктивізмом дослідника і, по-друге, загальновизнаністю тих чи інших критеріїв в оцінці історичних явищ.

1-й період – 1988–1994 рр. – концептуальний. У процесі наукового розвитку вирішувалося головне концептуальне питання – з'ясування співвідношення національної історії з історією Церкви, визначення засадничих позицій щодо самої Церкви та її історії. Тактичними завданнями стояли відхід від партійної методології, пошук джерел та найбільш «дражливих» тем для дослідження і висвітлення.

Періодизацію сучасного періоду досліджень історії Православної церкви слід починати від 1988 р., а не від 1991 р. Зумовлюється це ши-

роким відзначенням 1000-ліття хрещення Русі, причому не у вузько соціальному просторі, а фактично – в загальносвітових масштабах. Як відомо, у листопаді 1987 р. тодішній Генеральний секретар ЦК КПРС М. Горбачов проголосив курс на «перебудову» СРСР. Однак, трансформаційні процеси почалися не від самого проголошення, а вже від реальних фактів його реалізації. Підготовка та широкомасштабне проведення святкування 1000-ліття хрещення Русі на основі політичної машини СРСР дозволило активізувати наукові дослідження з історії релігії і Церкви взагалі та Православної церкви зокрема. Під егідою КПРС була розроблена навіть комплексна програма для істориків «Роль релігії в історії та сучасному світі» [10, с. 13–184]. Цілий ряд досліджень, конференцій, міжнародних зустрічей з даної тематики, залучення нових архівних матеріалів, відновлення цінності попередніх історіографічних досягнень, дали загальний поштовх до інтелектуального переосмислення місця Церкви в історії суспільства. Проте, не можна не погодитися із сучасним дослідником І. Преловською, що «дозволене «згори» святкування 1000-ліття хрещення Русі у 1988 р. на той момент не викликало «тектонічних зрушень» і призвело тільки до дозованого проникнення в пресу публікацій щодо «культурної ролі церкви» у вітчизняній історії» [15, с. 10].

Результат цього процесу проявився не одразу, а лише в наступні роки. Особливо вплинуло на нього зміна статусу України як державного утворення (від складової частини федеративного утворення до незалежної держави) та швидкий розвиток політичних і соціальних процесів у всіх сферах суспільного життя, в т.ч. і в церковно-релігійному. Адже у 1989 р. на території України починає відновлюватися УАПЦ, у 1990 р. – УГКЦ, тоді ж РПЦ створює тут свій екзархат, а у 1992 р. створюється УПЦ КП. Необхідність урегулювання швидкоплинного процесу появи багатьох релігійних структур в Україні змусила владні кола до розробки закону «Про свободу совісті та релігійні організації», прийнятий Верховною Радою УРСР 23 квітня 1991 р. Але, безперечно, ключовим моментом стало проголошення незалежності 24 серпня та підтвердження цього акту на референдумі 1 грудня 1991 р. Цими подіями остаточно були зняті всі ідеологічні та механічні (з боку держави) перепони у вивченні історії Церкви.

Водночас в Україні почала розвиватися і наукова інфраструктура. Ще у 1987 р. була відновлена Археографічна комісія, наприкінці

1988 р. на республіканській нараді істориків було поставлене питання про поглиблення вивчення джерел з історії України, а вже 25 квітня 1991 р. вже був створений Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського [21, с. 13], в завдання якого входило й дослідження джерел з історії Церкви.

Підштовхувальним моментом у активізації досліджень в цей період безперечно був і політичний чинник. Виникнення і формування різних (і при цьому досить часто полярних) політичних угруповань та партій змушувало до створення концепцій, які повинні були обґрунтувати їх позиції, що відображалися в політичних програмах [19]. В окремих випадках прямо наголошувалося на необхідності активізації наукових досліджень: «Слід також невдовзі скликати науково-церковну конференцію, на якій фахівці з різних гуманітарних дисциплін звели б разом свої відомості про національні особливості Української Церкви» [17, с. 60]. І навіть наголошувалося на необхідності відновлення ряду соборів і монастирів, ув'язуючи цей момент із розвитком інфраструктури: «відбудову й реставрацію понівечених та поруйнованих соборів і монастирів треба вести разом із будівництвом готелів, інших закладів обслуговування» [17, с. 60].

Крім того, до вирішення церковно-релігійних проблем на політичному рівні залучилася й держава: був виданий указ Президента України «Про заходи щодо повернення релігійним організаціям культового майна» від 4 березня 1992 р. та розпорядження Президента України «Про повернення релігійним організаціям культового майна» від 22 червня 1994 р. Але широкого і масового поширення процес реституції церковного (в т.ч. і монастирського) майна у 1990-х роках ще не набув.

Найбільш популярні наукові видання на початку 1990-х років в Україні (де друкувалися дослідження з історії Церкви, а в т.ч. і з історії монастирів) були – «Український історичний журнал», «Пам'ятки України» та «Старожитності», «Людина і світ», «Київська старовина», а потім і «Пам'ять століть» (з 1996 р.). Зокрема, на сторінках «Старожитностей», що видавалися з грудня 1990 р. по 1994 рр. у газетному форматі як додаток до журналу «Пам'ятки України», регулярно подавався матеріал про події як сучасного церковного життя, так і минулого. З першого ж випуску «Київської старовини» (1992) у цьому часописі з'явилася постійна рубрика

«Український богослов», де передруковувалися малодоступні і друкувалися нові праці з історії українських монастирів і Церкви в цілому. Водночас, з 1990-х рр. у Львові при Музеї історії релігії (створений у 1970 р. як Музей релігії та атеїзму) починається проведення щорічної конференції «Історія релігій в Україні», яка поступово набуває всеукраїнського значення. При ньому ж як філію у 1993 р. було створено Інститут релігієзнавства. Але реалізація цих проектів з цього часу і впродовж наступних десятиліть мала загальний характер, орієнтований на досить широке коло питань, в центрі яких перебували всі релігії (а не лише християнство і християнська Церква) і їх впровадження в різних сферах життя людини і суспільства (мистецтво, філософія, музейна справа, охорона пам'яток тощо).

Найчастіше історія монастирів подавалася, звичайно, в них, як найбільш відомих, та ще у матеріалах конференцій. Проте останні, як правило, видавалися досить невеликими тиражами, і на сьогодні вже більша їх частина є певним раритетом. Зрозуміло, що це впливало негативно і на поширення наукової інформації. Особливістю цього періоду було поширення наукової інформації через популярні (газетно-журнального типу) видання. Найчастіше це був передрук із малодоступних видань. Такий підхід був зумовлений значним інтересом населення до інформації, що не була до цього у широкому доступі. Як приклад, можна навести публікацію у виданні «Наше минуле» (спецвипуску до газети «Рабочее слово»), яка була передруком з газети «Пролетарская правда» за 1922 р., про суд, вирок і реквізицію майна Києво-Михайлівського монастиря «на користь голодаючих» [16, с. 11–12].

Щодо наукового вивчення історії конкретних монастирів, то характерною особливістю цього періоду стала її фрагментарність, зумовлена слабкою джерельною базою. Для переважної більшості публікацій найбільш авторитетними були думки авторів ще XIX – початку XX ст. або ж видання діаспори XX ст. При цьому, фактично був відсутній критичний підхід. Характерною особливістю видань (будь-якого характеру) стало ще й супроводження текстів (часто не виправдане тематикою) зображеннями храмів як парафіяльних, так і монастирських.

Варто відмітити особливий авторитет публікацій представників церковного напрямку. В перших номерах журналу «Київська старовина» саме вони задавали інформаційний тон у висвітленні історії Церкви і монастирів. Тому

невипадково тут з'явилися публікації загально-го плану за авторства архієп. Чернігівського і Ніжинського Антонія до 1000-річчя Чернігівської єпархії та прот. Петра Владека до 1000-річчя Волинської єпархії [1, с. 106–128; 4, с. 110–122]. В обох із них згадувалася й історія монастирів цих єпархій в контексті їх загальної історії.

Своєрідною знаковою вершиною періоду слід відзначити вихід у світ відомого 3-томника з історії церкви та релігійної думки в Україні за авторства відомих істориків В. Ульяновського, О. Крижанівського та С. Плохія і участі у цьому проекті В. Мордвінцева. В тому ж році вийшла і монографія А. Зінченка, присвячена церковному землеволодінню на Правобережній Україні наприкінці XVIII – в першій половині XIX ст., яку можна охарактеризувати як витриману в душі монографії О. Крижанівського ще 1991 р. [7].

2-й період–1994–2000 рр. – інституційний. Для цього періоду властивий розвиток історико-церковних досліджень у рамках окремих інституцій (університетів, академічних установ, музеїв тощо). Він поступово набрав обертів, хоча на самому початку цього періоду ще залишалися значні проблеми із оприлюдненням результатів (внаслідок фактичної відсутності спеціалізованих видань). У 1996 р. відомий історик Ю. Мицик фактично закликав наукову спільноту саме до інституційного розвитку науки, зауважуючи відсутність (чи, точніше, повільний розвиток) в Україні наукових центрів, осередків, видань: «Тільки за останні кілька років накопичилося чимало актуальної наукової продукції, яка майже не видається через фінансові труднощі... Нині в Україні виходить близько 15 наукових історичних видань, але вкрай нерегулярно, малими обсягами і тиражами» [13, с. 5].

Найвагомішими інституціями, де інтенсивно апробувалися дослідження з історії Церкви, стали Київський університет імені Тараса Шевченка, Києво-Печерський заповідник, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського та ін. Саме цей інституційний розвиток призводить до появи цілого ряду дисертаційних праць різнопланового характеру з історії Церкви, в контексті якої вивчалися і монастирські інституції та структури. Як приклад, можна навести дослідження В. Ластовського 1998-го р., присвячене історії Переяславсько-Бориспільської єпархії у XVIII ст., один із розділів якого мав назву «Монастирі Переяславсько-Бориспільської єпархії у соціально-політичному та економічному житті України XVIII ст.» [11].

До дослідження історії монастирів активно починає долучатися і Церква. Вона використовує для цього як потенціал духовенства, так і науковців. Не останню роль у цьому зіграло те, що Церква мала кращі фінансові можливості, ніж державні структури. Так, під егідою і завдяки фінансуванню УПЦ у 1997 р. під авторством В. Дятлова з'явилася брошура-довідник із деяким історичним матеріалом, присвячена монастирям України [6]. Безперечно, це видання не мало повної інформації, оскільки носило довідковий характер. Проте, в ньому чітко видно інформативний і змістовний вплив наукової літератури ще XIX – поч. XX ст. З цього ж часу, і з аналогічним характером, почалося неодноразове, не менше семи раз, видання дияконом О. Кандієм матеріалів з історії православних монастирів Києва [14].

Певний вплив на науковий розвиток історико-церковної тематики мали і позаінституційні видавничі проекти, орієнтовані на інтерес в першу чергу пересічного споживача. Так, з 1997 р. видавництвом «Техніка» почала реалізуватися науково-популярна видавнича серія «Національні святині України», присвячена церковним і монастирським ансамблям. З тих пір в її рамках було видано більше 30 книг, серед яких частина присвячена й історії та архітектурі православних чернечих обителів: Михайлівському Золотоверхому (автори М. Дегтярьов та М. Реутов, 1997), Києво-Видубицькому (Т. Кілессо, 1998), Києво-Кирилівському (Т. Кілессо, 1999) монастирям, монастирям Сіверщини (В. Віроцький, А. Карнабіда, В. Киркевич, 1999), Успенській Почаївській лаврі (П. Ричков, В. Луц, 2000) та ін. У кожному випадку описувалася загальна історія, найбільш відомі події і факти, зв'язок із життям і діяльністю відомих представників духовенства тощо.

Рівень дискусійності для цього періоду досить невисокий, він скоріше має локальний характер. Продовжується процес накопичення джерельного матеріалу. Остаточо визначаються основні центри та осередки по вивченню історії Церкви. Новими формами наукового розвитку стало проведення семінарів, спрямоване не лише на апробацію інформації, але й на підготовку до ведення дискусій молодих науковців. Найбільш відомі семінари проводилися у Києві під керівництвом проф. В. Ульяновського та проф. Н. Яковенко. При цьому слід відмітити досить широкий спектр їх тематики, який включав в себе не лише історико-церковну проблематику.

В рамках цього періоду поступово розширюється співпраця між науковцями різних установ і водночас йде пошук шляхів подальшого розвитку із суто церковними інституціями. Тому 1999 р. робиться спроба реалізації проекту видання історико-теологічного щорічника «Український богослов» при тісній співпраці і підтримці від УПЦ КП. В передмові до нього А. Денисенко і В. Туркевич зазначали, що до такого кроку спонукали, по-перше, багаторічний досвід публікацій відповідної тематики у «Київській старовині» та «Пам'яті століть» і, по-друге, пропозиції від науковців різних установ, зокрема з Інституту археографії та джерелознавства НАН України, Києво-Могилянської академії, «духовних академій» та ін. [5, с. 2]. З того ж таки 1999 р. почав виходити друком і фактично спеціалізований часопис «Лаврський альманах», головною метою якого стала публікація праць з історії Києво-Печерського монастиря і Заповідника, що утворився після його ліквідації.

Верхня межа цього періоду, звичайно, має символічний характер. Вона пов'язана з широким відзначенням 2000-ліття Різдва Христового. У зв'язку з цим ще раніше було прийнято рішення на найвищому управлінському рівні в Україні – Постанова Кабінету міністрів України №567 від 9 червня 1997 р. «Про заходи щодо підготовки та відзначення в Україні 2000-ліття Різдва Христового». В рамках цієї програми передбачалося і проведення наукових досліджень та публікації відповідних результатів.

3-й період – 2000–2009 рр. – дискусійно-рефлексійний. Тут можна повністю погодитися із А. Киридон, що початок цього періоду «позначився новим піднесенням», на що впливають «не політичні..., а внутрішньо-наукові чинники» [9, с. 287]. Дискусії, що виникають у цей період, набувають загального і гострого характеру (напр., навколо датування побудови храму Софії Київської). Не можна не відмітити вплив на розвиток наукових дискусій (в т.ч. й у сфері історії Церкви) ряду видань, зокрема «Українського гуманітарного огляду», заснованого 1998 р. при Національному університеті «Києво-Могилянська академія». В передмові до першого випуску говорилося прямо, що мета видання – «зробити нормою наукового життя фахове публічне обговорення праць з історії» [3, с. 8]. Хоча, поняття «фахове» не завжди було витримане в рамках публікацій у цьому часопису. Наприклад, публікації Л. Тимошенка йому не відповідають, оскільки переважно містять інформацію, надуману самим автором.

Водночас продовжує вдосконалюватися інституційна система, в першу чергу – шляхом проведення наукових конференцій, круглих столів тощо, в результаті яких з'ясовувалися потреби подальшого розвитку наукових знань, формування міжінституційних зв'язків (напр., між Національним Києво-Печерським історико-культурним заповідником та Київською духовною академією і семінарією).

Знаковим є зауваження, висловлене О. Ресентом у 2000 р. на Міжнародному науковому конгресі «Українська історична наука на порозі XXI століття» у Чернівцях: «...є підстави говорити про розірваність, а може й відсутність єдиного інформаційного поля історичної науки в Україні, яке не здатні залатати «Український історичний журнал» і спорадичні конференції, навіть коли йдеться про такі представницькі форуми, як конгреси українців» [18, с. 36]. Власне, в дискусійно-рефлексійний період і відбуваються спроби подолати цю проблему.

На відміну від попереднього періоду значно розширилася мережа фахових видань, де почали друкуватися дослідження з історії Церкви. Більше того, з'являються вже спеціальні часописи або наукові випуски, присвячені цій проблематиці. Так, з 2001 р. при Інституті проблем штучного інтелекту (м. Донецьк) був започаткований постійний вихід журналу «Наука. Релігія. Суспільство» (на основі конференції з попередніх років – від 1997 р.). В тому ж році при Українському державному науково-дослідному інституті архівної справи та документознавства було підготовлено спеціалізовані випуски часописів «Студії з архівної справи та документознавства» (Т. 7) та «Пам'ятки. Археографічний щорічник» (Т. 2; 3). Пізніше, з 2003 р., в Інституті історії України НАН України випуском 1-го тому почав реалізовуватися проект по створенню «Енциклопедії історії України» (на підставі постанови Президії НАН України 1997 р.). В цілому, в 9-ти випущених до 2010 р. томах було представлено 91 статтю, присвячену безпосередньо монастирям, а ще в 555 статтях вони в тій чи іншій формі згадувалися. З 2006 р. видається «Святогірський альманах» на базі Святогірського історико-архітектурного заповідника. Перелік подібних видань можна продовжувати.

Як вважає сучасний історик В. Литвин, з 2002 р. (у зв'язку з указом Президента України від 21 березня «Про невідкладні заходи щодо остаточного подолання негативних наслідків тоталітарної політики колишнього Союзу РСР

стосовно релігії та відновлення порушених прав церков і релігійних організацій») була введена «реституція церковної власності... на новий рівень» [12, с. 747]. Процес реституції також мав вплив на розвиток досліджень з історії монастирів України, оскільки чернечі громади були зацікавлені у віднайденні інформації стосовно історії своїх обителів, належного їм майна і земель не лише в епоху Середньовіччя, але в першу чергу – в радянський період, коли вони закривалися, а майно і землі конфісковувалися. Треба зауважити, що ще у 1999 р. Держкомрелігій як можливий сценарій розвитку подій в майбутньому передбачав, що «посиляться вимоги релігійних організацій щодо реституції церковної власності» [8].

Знаковим також стало розширення наукових контактів з іноземними структурами та дослідниками, в першу чергу – із російськими та польськими. З приводу перших можна відзначити співпрацю в рамках російського проекту «Православная энциклопедия» (з 2000 р.), а з приводу других – співпрацю в рамках проведення постійної конференції «Православ'я – наука – суспільство» (пізніше – «Церква – наука – суспільство»).

Крім того, надзвичайно важливим для цього періоду став початок формування електронної бази фахових наукових видань, що сприяє поширенню і поширенню інформації і можливості більш мобільної участі у наукових дискусіях.

Не можна не відзначити й політичний вплив на розвиток наукових досліджень. По-перше, у 2006 р. в Україні був розроблений проект закону «Про засади повернення культових будівель та майна релігійним організаціям», який викликав хвилю зауважень з боку науковців. По-друге, з 2009 р., після обрання в РПЦ патріархом Кирила (Гундяєва) активізувалася реалізація геополітичної концепції – т.зв. «ідеї російського світу» (російською мовою – «русского мира»; в даному випадку вважаю виправданим саме таке розуміння співставлення термінів «російський» і «русский» як ідентичних за смисловим навантаженням). Зрозуміло, обидві події спонукали науковий світ до поглиблення рефлексії.

Водночас, не можна не відмітити, що починаючи з 2000 р. сповільнюються темпи виникнення монастирів і чернечих громад [20].

4-й період – від 2009 р. – модернізаційний. В першу чергу для цього періоду спостерігаються якісні зміни у внутрішньому змісті наукових досліджень і їх спрямованості, пов'язані не лише із накопиченням внутрішнього потенціалу, але і з характером розвитку загальної суспільно-політичної ситуації. Від 2009 р. постійно відбуваються поїздки патріарха РПЦ Кирила по Україні. Політизуються навіть святкові церковні заходи. Особливо чітко це було видно під час відзначення 1025-річчя Хрещення Русі 27–28 липня 2013 р. Зрозуміло, наукова спільнота також втягується у цей процес. Саме в такому ключі 16 червня 2011 р. у Києві проводилася конференція «Православ'я – цивілізаційний стрижень слов'янського світу». Разом з тим, слід відмітити, що тут більше політично звучала назва цієї конференції, аніж більшість виступів на ній (які мали дійсно науковий, а не політичний характер).

Можливо, в цей період почнеться процес поглиблення наукових пошуків. Більш активно в процес наукового розвитку історико-церковних досліджень включаються суто релігійні інституції – зокрема, УПЦ КП та УПЦ. Остання з 2012 р. розпочала перебудову свого навчально-наукового процесу на базі КДАіС. З цією метою був активізовано і участь у проведенні наукових конференцій і звернуто увагу на підготовку власних наукових кадрів. Щодо УПЦ КП, то у березні 2013 р. під керівництвом Патріарха Філарета відбулося заснування Інституту церковної історії з метою розробки власної «Української православної енциклопедії» [22] та одночасно навесні відбувся захист кількох дисертацій на історико-церковну тематику.

Таким чином, розвиток історичної науки в Україні за роки незалежності пройшов довгий шлях розвитку в різних сферах, зокрема стосовно дослідження історії Православної церкви і чернецтва, де нами виділяються чотири періоди цього процесу, кожен з яких має характерні риси і взаємопов'язаний з історичним розвитком всього українського суспільства.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Антоній, архієп. Нариси з історії Чернігівської єпархії / архієп. Антоній // Київська старовина. – 1992. – №3. – С. 106–128.
2. Бабенко В.М. Періодизація історії України як предмет філософсько-історичного аналізу / В.М. Бабенко // Вісник Донбаської національної академії будівництва і архітектури. – 2011. – Вип. 2. – С. 22–25.

3. Від редакційної колегії // Український гуманітарний огляд. – Вип. 1. – 1998. – С. 7–10.
4. Влодек П., прот. Православ'я на Волині / прот. П. Влодек // Київська старовина. – 1992. – № 4. – С. 110–122.
5. Денисенко А. Від упорядників / А. Денисенко, В. Туркевич // Український богослов. – Вип. 1. – К., 1999. – С. 2.
6. Дятлов В. Монастири Української Православної Церкви: справочник-путеводитель / В. Дятлов. – К., 1997. – 96 с.
7. Зінченко А.Л. Церковне землеволодіння в політиці царизму на Правобережній Україні наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. / А.Л. Зінченко – К., 1994. – 180 с.
8. Інформаційний звіт Держкомрелігій за 1999 рік: Про стан та тенденції розвитку релігійної ситуації і державно-церковних відносин // Людина і світ. – 2000. – №1. – С. 24–35.
9. Киридон А. Дослідження з історії церкви: концептуалізація історіографічного дискурсу / А. Киридон // Україна – Європа – Світ: Зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 6–7. – С. 283–292.
10. Комплексная программа исследований «Роль религий в истории и современном мире» // Вопросы истории. – 1989. – №6. – С. 173–184.
11. Ластовський В.В. Переяславсько-Бориспільська єпархія у XVIII ст. Автореферат дис. ... канд. іст. наук / В.В. Ластовський. – К., 1998. – 18 с.
12. Литвин В. Історія України / В. Литвин. – К., 2011. – 840 с.
13. Мицик Ю. Світовий рівень – українській історичній науці / Ю. Мицик // Пам'ять століть. – 1996. – №1. – С. 3–5.
14. Монастири і храми Києва. Справочник-путеводитель / Сост. диакон А. Кандий. – Изд. 3-е, доп. – К., 2001. – 64 с.
15. Преловська І. Джерела з історії Української Автокефальної Православної Церкви (1921–1930) – Української Православної Церкви (1930–1939) / І. Преловська. – К., 2013. – 696 с.
16. Поповская контрреволюция, или Перед судом киевского пролетариата // Наше минуле. – Число 5. – 1992. – С. 11–12.
17. Програма комплексної соціально-економічної реформи України // Розбудова держави. – 1993. – №4. – С. 60.
18. Реєнт О. Концептуальні проблеми розвитку сучасної історичної науки в Україні / О. Реєнт // Українська історична наука на порозі XXI століття. – Т. 1. – Чернівці, 2001. – С. 34–37.
19. Україна багатопартійна: програмні документи нових партій. – К.: МП «Пам'ятки України», 1991. – 192 с.
20. Чверенчук Й., ієром. Динаміка розвитку покликаних до богопосвяченого життя в УГКЦ за останні 20 років / ієром. Й. Чверенчук // <http://osbm.info/?p=6365>.
21. Яковенко Н. Такого не було, бо не могло бути. Спроба презентації Інституту української археографії / Н. Яковенко // Старожитності. – 1991. – №11. – С. 13.
22. Яцульчак В. Відбулося перше засідання Інституту церковної історії / В. Яцульчак // <http://www.cerkva.info/ru/news/patriarkh/3181-ici.html>

© Оксана Ластовская
(Київ)

ПЕРИОДИЗАЦИЯ СОВРЕМЕННЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ПО ИСТОРИИ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ И МОНАШЕСТВА В УКРАИНЕ

В работе исследуется проблема периодизации историографического процесса в вопросе изучения истории Православной церкви и монашества за период существования независимости. Акцентировано внимание на наиболее ключевых моментах развития исторической науки.

Ключевые слова: Православная церковь, монастыри, монашество, периодизация, историографический процесс, научная инфраструктура.

© Oksana Lastovska
(Kyiv)

PERIODIZATION OF MODERN RESEARCH ON THE HISTORY OF THE ORTHODOX CHURCH AND MONASTICISM IN UKRAINE

In this paper, the problem of periodization historiographical process in the study of the history of the Orthodox Church and monasticism in Ukraine for the period of independence. Emphasis on the most critical moments of historical science.

Keywords: Orthodox church, monastery, monk, periods, historiography, historiographical process research infrastructure.

До редакції надійшла 30.09.2013.